



METODERAPPORT

SKUP 2010



Operasjonsskandalen ved Nordlandssykehuset

Jorunn Stølan, Thor Harald Henriksen
og Mona Grevi Norman

Operasjonsskandalen ved Nordlandssykehuset

Jouranlist:

Jorunn Stølan,
Thor Harald Henriksen og
Mona Grivi Norman

Redaksjon:

Verdens Gang,
Akersgata 55, 0180 Oslo
Pb.1195, Sentrum, 0107 Oslo

Publiserte artikler, 26. juni til 15. desember 2010:

26. juni: 16 sykehusoperasjoner granskes. Leger fjernet friske organer hos pasienter. Rystende tilsynssak mot Nordlandssykehuset.

Var døden nær (intervju med Lillian Olsen). *Til sammen 4 sider + oppslag.*

27. juni: Legene trodde at småbarnsfaren hadde kreft. De fjernet bukspyttkjertel, milt, galleblære, tolvfingertarm og lymfekjertler. Så kom sjokkbekskjeden: Du har ikke kreft.

- En helt utrolig og alvorlig sak. Utelukker ikke at legene fratras autorisasjonen. (Intervju med helseminister Anne-Grethe Strøm-Erichsen). *Til sammen 3 sider + oppslag*

28. juni: - Vi har god orden. (Intervju med sykehusdirektør Eivind Solheim). Mindre sak Skandale på skandale. *Leder*

29. juni: Omfanget vokser. Fem pasienter fikk fjernet friske organer. (Intervju med pasientombudet + Intervju med klinikkjefen som går av og beklager). *2 sider*

30. juni: Vil vurdere direktørens stilling. (Intervju med Styreleder Stig Fossum).

Faren klaget over magesmerter. Legene roet ham med konjakk. (Intervju med datteren til Wiggo Fred Gåsland). *Til sammen 2 sider + oppslag*

1. juli: E-poster avslører sykehustoppene. (Hemmelige e-poster viser hvem som visste). *Til sammen 2 sider + oppslag*

2. juli: Strøm-Erichsen varslere strengere rutiner. Skjønner at det stilles spørsmål ved hennes kontroll. (Intervju med helseministeren om Nordlandssykehuset og andre helseskandaler). *2 sider*

3. juli: Hva har egentlig skjedd? (Innlegg på VG-debatt av Bjørn Håvard Fosslund Wold, lege i spesialisering i kirurgi ved Nordlandssykehuset). *2 sider debatt*

4. juli: Sikret jobb og topplønn (Fremtiden til sykehusdirektøren). *2 sider*

8. juli: Varsler blir ny direktør. (Intervju med Barthold Vonen, mannen bak den avslørende e-posten). *1 side*

15. juli: Blir ikke kvitt dem. Skandalesjefer fortsetter - eller får fete sluttpakker. (Oversikt over flere helseskandaler og konsekvenser). *Til sammen 2 sider + oppslag*

16. august: Hemmelig rapport om omstridte leger. Helsetilsynet ber om å få kritiske vurderinger fra dansk lege. *1 side*

19. august: Betalte for regelstridige operasjoner. Ingen krav til kontroll med pasientregister. *1 side*

14. oktober: Avvek fra standard prosedyre. Ny rapport om legenes jobb. *1 side*

11. november: Slakter sykehusets pasientsikkerhet (Resultat av den interne granskingsrapporten). *1 side*

15. desember: 7 har søkt om erstatning. Cato (49), nei til erstatning. Lillian (61), ja til erstatning. Fikk avslag like før skandaleavsløring. *Til sammen 3 sider*

Forord

Det var en artikkel om en annen skandale i helsevesenet - ventelistesaken ved sykehuset Asker og Bærum - som førte til at vi begynte å grave i forholdene ved Nordlandssykehuset. Etter en VG-artikkel der politikerne krevde at sykehustoppene tok ansvar for triksingen med ventelistene, fikk Jorunn et tips om at vi burde se på en klagesak som var til behandling hos Helsetilsynet i Nordland. En navngitt kvinne, som ble operert ved Nordlandssykehuset i juni 2009, var blitt alvorlig skadet i forbindelse med et inngrep i bukspyttkjertelen.

Kvinnen var Lillian Olsen (62), selv operasjonssykepleier ved Nordlandssykehuset gjennom mange år. Da vi fikk tipset rett etter påske, var hun fortsatt svært alvorlig syk og ute av stand til å stille opp til intervju. Men ektemannen Stein bekreftet tipsopplysningene, og ga oss flere detaljer om hva som hadde skjedd før, under og etter operasjonen. Lillian skulle snart gjennomgå en krevende reoperasjon på Rikshospitalet. Hun ville ikke at noe skulle skrives om saken før det omfattende og risikable inngrepet var over.

Lillian vegret seg for å stå offentlig fram og fortelle hva som hadde gått galt ved Nordlandssykehuset. Det var jo tross alt hennes egne kolleger og hennes egen arbeidsplass det dreide seg om. Som i mange andre skandalesaker i helsevesenet står varslerproblematikken sentralt: Personer som varsler opplever ofte ikke bare å bli møtt med en kald skulder, men også represalier. Det koster å si ifra.

Lillian, ektemannen Stein og flere andre pasienter har spilt en helt avgjørende rolle for oppryddingen ved Nordlandssykehuset.

Arbeidet før publisering

Allerede fra starten stilte vi oss spørsmålet om Lillians sak var en enkelt sykehusskade og klage til Helsetilsynet, eller om omfanget var større. Hypotesen vi ganske tidlig formulerte var at flere pasienter kunne være skadet. Vi satte alt inn for å finne ut av dette. Grunnleggende problemstillinger

Vi stilte oss viktige spørsmål som vi ville forsøke å komme til bunns i:

- Hadde Helsetilsynet fått flere klager på sykehuset og de to legene som opererte Lillian?
- Dreiet det seg i så fall om samme type operasjoner?
- Hvordan kunne vi i så fall komme i kontakt med disse pasientene?
- Bukspyttkjerteloperasjonen de to legene gjennomførte på Lillian var et komplisert inngrep. Var legene og sykehuset kvalifisert for å gjøre denne type operasjoner?
- Hva visste sykehusledelsen om saken? Har de holdt noe skjult for offentligheten?
- Hva har de eventuelt foretatt seg på bakgrunn av det de vet?

Første pasient

Jorunn hadde mottatt det første tipset om saken. Det ble derfor til at hun jobbet alene i den første fasen. Ettersom Lillian Olsen likevel skulle igjennom en alvorlig operasjon først og verken var i stand til eller ville snakke med oss før hun var sikker på at det hadde gått bra, brukte Jorunn tiden innimellom andre arbeidsoppgaver til å grave etter flere opplysninger i kjølvannet av Lillians sak.

I august 2009 klaget ektemannen Stein saken inn for Helsetilsynet. Der pågikk saksbehandlingen i mange måneder, mens Lillian lå lenket til sykehussengen.

Ved å gå gjennom Lillians pasientjournal, og få innsyn i brevene hun og ektemannen Stein Olsen hadde sendt Helsetilsynet i Nordland fikk vi bedre overblikk over saken. Gjennom den offentlige postjournalen til Nordlandssykehuset fikk vi også innsyn i korrespondanse mellom Helsetilsynet og Nordlandssykehuset i samme sak.

15. april 2010 ble saken til Lillian Olsen oversendt fra Helsetilsynet i Nordland til Statens Helsetilsyn. Også dokumenter i saken hos Statens Helsetilsyn kom etter hvert til å bli en sentral kilde til informasjon som kunne hentes ut med offentlighetsloven i hånd. I hvert fall i teorien.

For da politiet åpnet etterforskning i saken, ble flere av dokumentene som var i Helsetilsynets besittelse unntatt offentlighet. Begrunnelsen var at de var ledd i en pågående politietterforskning. Dermed ble journalistisk oppfinnsomhet og systematisk bearbeiding av alternative kilder viktig for å få ut opplysninger vi ble nektet innsyn i. I en sak der taushetsplikten - med rette eller urette - også kunne bli brukt til å holde

Operasjonsskandalen ved Nordlandssykehuset

tilbake opplysninger, var det viktig for oss å få innsyn i de originale dokumentene gjennom kontakt med pasientene selv. Dette var også viktig for å bedømme pasientenes muntlige framstilling av saken.

Det var gjennom korrespondansen mellom Nordlandssykehuset, Helsetilsynet og det regionale helseforetaket Helse Nord vi først fikk informasjon om at Lillians operasjon var gjort i strid med retningslinjene for hvilke sykehus i helseregionen som skulle foreta hvilke operasjoner. I disse retningslinjene heter det at *"spiserør, bukspyttkjertel samt leverseksjoner skal kun opereres i Tromsø"*. Dette framgikk av et brev til Lillian Olsen fra Helse Nord, og VG fikk senere bekreftet opplysningene fra Helse Nord's fagdirektør Jan Norum.

Dermed hadde vi allerede fått svar på et av hovedspørsmålene våre: Sykehuset hadde operert i strid med retningslinjene. Nordlandssykehuset var ikke kvalifisert til å operere bukspyttkjertelen til Lillian Olsen.

Flere pasienter

Hvis Lillian Olsen var operert i strid med retningslinjene, var det sannsynlig at det samme hadde skjedd med flere pasienter. Helsetilsynet hadde foreløpig ikke fått flere klagesaker på sykehuset eller de to kirurgene som var involvert i Lillian Olsens operasjon. Men i en redegjørelse fra Nordlandssykehuset, datert 16. september 2009, skriver klinikkssjef Hans Thorbjørn Kvig Rydningen at sykehuset så langt har foretatt 16 bukspyttkjerteloperasjoner. Han skryter også av de to kirurgene, som ifølge ham og sykehuset er svært godt kvalifisert for denne jobben.

Vi forsto at flere pasienter hadde vært utsatt for regelbrudd. Nå ble det viktig å finne ut hvem disse var, og hvordan det hadde gått med dem. Jorunn begynte å ringe kilder som kunne vite noe. Det ble mange telefonsamtaler både til personer i Bodø og andre muntlige kilder, som vi av hensyn til kildevernet ikke kan røpe identiteten på. Stein og Lillian Olsens kontakt med personer i lokalmiljøet var også til uvurderlig hjelp i denne fasen.

Etter hvert greide vi å finne fram til familiefaren Ole Ivar Jørgensen som, i likhet med Lillian, hadde gjennomgått en bukspyttkjerteloperasjon, fått fjernet en rekke friske organer og etter operasjonen hadde fått en vanskelig kontrollerbar diabetes. Også han ble operert fordi legene mente han hadde kreft. Men som Lillian hadde han bukspyttkjertelbetennelse, og burde trolig ha fått en langt mindre dramatisk behandling. Jørgensen hadde forberedt klage til Helsetilsynet, men hadde foreløpig ikke sendt den. Han hadde imidlertid hentet ut både pasientjournalen sin og andre relevante papirer i saken.

Jørgensen hadde en ting til tilfelles med Lillian Olsen: Han var skeptisk til å stå fram og fortelle om det han hadde opplevd - i hvert fall foreløpig.

Men vi ble enige om å holde kontakten. Fra andre kilder hadde Jorunn nå fått tips om to pasienter til. Men dem hadde vi ikke identiteten på.

Operasjonsskandalen ved Nordlandssykehuset

Journalistisk gjennombrudd

27. april i 2010 var Lillian Olsen omsider sterk nok til å bli operert på ny i håp om å få reparert skadene hun ble påført av kirurgene ved Nordlandssykehuset. Under en over 13 timer lang operasjon greide Rikshospitalet å rette opp de omfattende ødeleggelsene i Lillians mageregion. Fortsatt hadde 62-åringen en lang rekonvalesensperiode og mange tilbakeslag foran seg. Likevel ble denne datoen et vendepunkt til det bedre. Sakte men sikkert fikk hun livet tilbake, og etter hvert motet til å kjempe for sin egen sak.

Lillian var omsider i stand til å la seg intervju, og hadde brukt tiden til å vurdere hvordan det ville være å fronte en sak som ble en kritikk mot egne kolleger og egen arbeidsplass. Hun var beredt til å stå fram med historien sin for å hjelpe andre pasienter som eventuelt hadde opplevd noe lignende. Flere ukers bearbeiding og tålmodig kildearbeid bar nå frukter.

Dermed var det på tide å koble flere journalister på saken. For selv om intervjuet med Lillian på det meste var unnagjort, hadde vi fortsatt ikke vært i Bodø. I Saltstraumen utenfor Bodø bodde også Ole Ivar Jørgensen. Thor Harald Henriksen og fotograf Terje Mortensen ved VGs Tromsø-kontor satte seg på flyet. Thor Harald hadde tatt nok en telefon til Jørgensen, som nå sa seg villig til å møte oss. Etter hvert ble også journalist Mona Grivi Norman koblet på teamet. Etter at de første sakene var publisert, jobbet vi tre tett sammen.

Kilder

Både skriftelige og muntlige kilder var viktige for å etablere saken, finne ut av omfanget, og få klarhet i hvor alvorlige de regelstridige operasjonene var.

De viktigste skriftlige kildene

- Pasientjournalene som vi fikk fullt innsyn i.
- Korrespondansen mellom Lillian Olsen og Helsetilsynet.
- Brev fra Helse Nord til Lillian Olsen som slo fast at operasjonen var i strid med retningslinjene.
- En spesialistvurdering utarbeidet av professor Jon Arne Søreide om operasjonen de to kirurgene ved Nordlandssykehuset foretok på Lillian Olsen. Erklæringen stilte store spørsmålstegn både ved legenes "håndverk" og ved det faktum at Nordlandssykehuset utførte en slik operasjon i strid med retningslinjene fra Helse Nord.
- Korrespondansen mellom Helsetilsynet og Nordlandssykehuset: Deriblant flere brev fra sykehuset hvor de oppga forskjellige tall på hvor mange pasienter de hadde operert i strid med retningslinjene. Først oppga de å ha operert 16 pasienter, i neste brev oppga de at dette tallet var feil, og at det bare dreide seg om 4 pasienter.
- Etter Lillian Olsens omfattende "reparasjon" på Rikshospitalet 27. april 2010, ga hun oss tilgang på operasjonsbeskrivelsen. Operasjonsbeskrivelsen slår også klart og tydelig fast at Lillian Olsen er operert "*for en sykehuskade etter gjennomgått kirurgi på bukspyttkjertelen*".
- Informasjon om bukspyttkjerteloperasjoner, bukspyttkjertelbetennelse og kreft i bukspyttkjertelen i medisinske databaser og på nettsidene til Oslo Universitetssykehus.

Opplysningene vi fant var ganske entydige:

- 1.** Bukspyttkjerteloperasjoner er kompliserte og dramatiske inngrep, som bare skal foretas hvis det er helt nødvendig.
- 2.** Små sykehus med liten erfaring skal ikke gjennomføre slike inngrep.
- 3.** Selv om legene skulle være kvalifisert til å foreta operasjonen, er det ikke sikkert øvrig personale er kvalifisert.

Opplysningene fra de skriftlige kildene pekte alle i en retning: Nordlandssykehuset hadde foretatt flere kompliserte operasjoner i strid med retningslinjene fra Helse Nord. I hvert fall to, kanskje flere, pasienter så ut til å ha fått alvorlige skader som følge av operasjonene.

Operasjonsskandalen ved Nordlandssykehuset

De viktigste muntlige kildene

- De to pasientene vi nå hadde kontakt med var våre viktigste, åpne kilder i saken.
- Pasientombudet i Nordland, som særlig etter at første sak var trykket, ble en viktig kilde til å fange opp nye pasienter som meldte seg i kjølvannet av artiklene i VG og Avisa Nordland.
- Kilder i Helse Nord og Helsetilsynet hjalp oss flere ganger både med bakgrunnsopplysninger og opplysninger om sakene konkret.
- I tillegg hadde vi kontakt med en rekke muntlige kilder som vi av hensyn til kildevernet ikke kan røpe identiteten på her. Både medisinske eksperter og andre.
Kildeproblematikk

Å få tilgang til pasientjournalene var avgjørende. Vi ønsket ikke at pasientene, som naturlig nok var opprørte etter å ha blitt påført store smerter og dramatiske tap av livskvalitet etter de irreversible inngrepene, alene skulle definere vinklingen på våre saker. Gjennom journalene kunne vi få eksperter i gastrokirurgi til å vurdere behandlingen som var gitt.

For vår primærkilde Lillian Olsen var det spesielt problematisk at hun ved å fronte saken risikerte kritikk fra tidligere kolleger og venner. I løpet av deknningen opplevde hun blant annet at de ansatte ved sykehuset støttet direktøren i en artikkel i AN – selv hennes egen representant i Sykepleierforbundet. Lillian selv opplevde i liten grad støtte fra arbeidsplassen etter at hun sto fram.

Fra Nordlandssykehuset hadde vi både i den første fasen, og senere, problemer med å få fullstendige svar på spørsmålene våre. Både muligheten til å snakke direkte med de involverte, og tiden de brukte på å gi oss tilsvaret, gjorde arbeidet utfordrende.

Dette står i grell kontrast til uttalelser fra legehold ved Nordlandssykehuset i ettertid. De hevdet at vi aldri hadde vært interessert i å søke sakkyndig informasjon om de omstridte bukspyttkjerteloperasjonene. Vår erfaring var at informasjonen vi hadde søkt, satt svært langt inne. Det kunne enkelte ganger virke som om informasjonsavdelingen ved sykehuset var mer interessert i å hindre at vi fikk tilgang til opplysninger, enn å hjelpe oss til å få snakke med noen.

Sykehusets motoffensiv i operasjonsskandalen var mangfoldig. Én strategi var å overbevise opinionen om at det er vanlig å operere bukspyttkjertelen, og fjerne andre friske organer på pasienter, ved mistanke om kreft – selv om det ikke foreligger en sikker diagnose. Professor Trond Buanes ved Oslo Universitetssykehus ble brukt som sykehusets sannhetsvitne i denne sammenheng.

VG oppdaget tidlig at radikale operative inngrep i bukspyttkjertelen på bakgrunn av vage mistanker om kreft, er svært omdiskutert i medisinske miljøer her i landet. Vi har hentet bakgrunnsopplysninger fra mange anonyme – men svært troverdige – kilder, som stiller seg uforstående til at legene og sykehuset kunne finne på å utføre de omstridte operasjonene på Lillian Olsen og de andre pasientene. Fordi det var vanskelig å få eksperter til å snakke åpent om dette, laget vi aldri noen sak på det. Men opplysningene var et solid bakteppe for de journalistiske vurderingene vi gjorde, og sakene vi skrev.

Arbeidet videre

Vi hadde altså mye informasjon på plass, da vi kontaktet ledelsen ved Nordlandssykehuset. Spesielt viktig var det å få tilsvar på de to pasienthistoriene vi satt med, og få et svar fra sykehusledelsen på hvorfor kirurgene og sykehuset hadde brutt retningslinjene fra Helse Nord.

Vi ville også ha endelig klarhet i hvor mange pasienter som var operert i strid med retningslinjene. I det første brevet opplyste sykehuset at det var 16 pasienter, i det siste brevet hadde tallet plutselig krympet til 4 pasienter. Var det noe de holdt skjult for oss? Informasjonssjef Randi Angelsen var fullt klar over at vi jobbet med saken da vi ringte to dager før vi skulle publisere. Vi hadde på forhånd vært i kontakt med Helse Nord, det hadde også Avis Nordland (AN). Og AN hadde allerede bedt sykehusledelsen om kommentar til Lillian Olsens sak da vi ringte sykehuset en dag eller to etter dem.

Like fullt var informasjonssjefen svært tilbakeholden med opplysninger allerede fra første henvendelse. Vi fikk beskjed om at de to kirurgene, Johannes Diermann og Rastislav Kunda, var rådet til ikke å snakke med oss.

Vi ba om å få et intervju med direktør Eivind Solheim, men da vi fikk tilbakemelding fredag, formiddagen før første sak ble publisert, fikk vi beskjed om at direktøren var på reise. Vi insisterte imidlertid på at vi måtte få stille ham konkrete spørsmål som vi så langt ikke hadde fått svar på. Blant annet gjaldt det spørsmålet om hvor mange pasienter som egentlig var operert i strid med retningslinjene.

Til slutt fikk vi snakke med direktøren, som satt i bilen på vei ut av Bodø. Han var da på vei til laksefiske i Trøndelag. På direkte spørsmål fra VG om hvor mange operasjoner som egentlig var foretatt i strid med retningslinjene, innrømmet han til slutt at sykehuset kvelden før hadde sendt et nytt brev til Helsetilsynet. Brevet, som Solheim selv hadde undertegnet, bekreftet at det dreide seg om i alt 16 regelstridige operasjoner, der 13 var foretatt av de samme to kirurgene.

I intervjuet gjentok direktøren at han hadde rådet den ene legen som fortsatt var ansatt ved Nordlandssykehuset til ikke å snakke med oss.

Samtalen med Eivind Solheim ble et endelig gjennombrudd i forhold til å kunne presentere den fulle bredden i regelbruddene ved Nordlandssykehuset allerede første publiseringsdag. Nå visste vi at i alt 16 operasjoner ville bli gransket av Helsetilsynet, selv om det siste brevet fra direktør Solheim ennå ikke hadde nådd tilsynsmyndigheten.

Publisering og dementi

Både VG og Avis Nordland publiserte saken om Lillian Olsen lørdag 26. juni. Lillian selv ba om at ingen trykket noe før denne dagen. Begge avisene etterkom dette ønsket. Men i tillegg hadde VG nyheten om at i alt 16 saker ble gransket av Helsetilsynet. Avis Nordland hadde imidlertid ikke fått med seg det siste brevet fra Nordlandssykehuset til Helsetilsynet, og skrev at sykehuset hadde brutt retningslinjene i fire tilfeller i løpet av et halvt år. Samme dag valgte avisen å dementere VGs oppslag på sine nettsider. Da vi gjorde dem oppmerksomme på det ferske brevet som var sendt fra sykehusdirektøren, ble feilen rettet opp.

Operasjonsskandalen ved Nordlandssykehuset

Kirurgenes rolle

Johannes Diermann og Rastislav Kunda ble ansatt ved Nordlandssykehuset senhøsten 2008. Både i for- og etterkant av publisering forsøkte vi å komme i direkte kontakt med kirurgene. Vi fikk bare korte svar med beskjed om at de ikke ville uttale seg fordi saken var til behandling i Helsetilsynet.

Ledelsen ved sykehuset lot kirurgene stå igjen med mye av ansvaret for de regelstridige operasjonene: *"Vi registrerer at kravet om å forholde seg til funksjonsfordelingen ikke ble fulgt. De to kirurgene har ment å ha en kompetanse som de har skaffet seg en åpning for å utøve"*, uttalte sykehusdirektør Eivind Solheim til VG tirsdag 29. juni.

Fagdirektør Jan Norum i Helse Nord fremhevet også legenes aktive rolle i forkant av publisering, 26. juni. *"Operasjonsteamet påtok seg beklageligvis en oppgave de ikke skulle påtatt seg. (...) De er selv klar over at de ikke har fulgt retningslinjene på dette punktet, og det beklager de."*

Denne saken dreier seg først og fremst om en systemsvikt, men det fratar ikke Diermann og Kunda et personlig ansvar. De utførte operasjoner, vel vitende om at sykehuset ikke hadde tillatelse til å utføre dem.

Og Helsetilsynets sakkyndige, professor Jon Arne Søreide, skrev at det opprinnelige inngrepet på Lillian Olsen *"må betegnes som ganske uvanlig, og kan i denne sammenheng vanskelig sies å være i tråd med god praksis. Samlet sett synes det ikke som at man har ivarettat de krav til faglig kompetanse og erfaring som er nødvendig for å drive forsvarlig i henhold til Helsepersonellovens paragraf 4 i denne konkrete situasjon"*.

VG har gjort forsøkt å følge opp kirurgenes bakgrunn fra helsevesen i andre land, men vi har hittil kun fått bruddstykker som ikke er publisert.

Helsetilsynet og sakens gang

Statens Helsetilsynet satte i gang en bred gransking både av sykehuset og de to legene som hadde utført operasjonene. Kort tid etter opplyste Salten politidistrikt at saken ville bli etterforsket. Nordlandssykehuset selv vedtok å sette i gang en intern gransking.

Helseminister Anne-Grethe Strøm-Erichsen uttalte i et intervju med VG dagen etter at første sak sto på trykk: *"Dette er en helt utrolig og svært alvorlig sak. Ikke minst er den et eksempel på at det er behov for bedre kontroll."*

Dag tre brakte Avisa Nordland en ny pasientcase – Randi Waade – samtidig som sykehusdirektør Eivind Solheim forsikret på trykk i VG at sykehuset hadde god intern kontroll.

Men omfanget av saken vokste. Dag fire kunne VG fortelle at i alt fem pasienter hadde fått fjernet friske organer i operasjoner foretatt av de to kirurgene ved Nordlandssykehuset. Samtidig sa Hans Rydningen opp sin stilling som sjef for kirurgisk klinikk ved Nordlandssykehuset. Sykehusdirektøren fremhevet fortsatt at de to kirurgene hadde operert uten ledelsens godkjenning, og at han først dagen i forveien var blitt klar over at Rydningen hadde godkjent regelbruddene. Senere skulle det vise seg at direktørens forklaring ikke var korrekt.

Operasjonsskandalen ved Nordlandssykehuset

E-postene

Dagen før direktør Solheim skulle redegjøre for den betente saken på styremøte i Nordlandssykehuset, fikk VG tilgang til oppsiktsvekkende dokumentasjon via en anonym kilde:

E-postkorrespondanse mellom Universitetssykehuset Nord-Norge og Nordlandssykehuset avslørte at det ble satt spørsmålsteget ved bukspyttkjerteloperasjonene allerede i mai 2009, en måned før Lillian Olsen ble operert og påført alvorlige operasjonsskader.

I sitt svar til UNN, oppgir klinikkisjef Rydningen økonomi og faglig ambisjoner som motivasjon for å la disse operasjonene fortsette. E-postene dokumenterte også at både Diermann, Kunda og Rydningen visste at operasjonene var et brudd på funksjonsfordelingen som ble definert av Helse Nord i 2004.

E-postutvekslingen dokumenterte også at sykehusdirektør Eivind Solheim var orientert om den regelstridige praksisen. 29. mai 2009 mottok han en e-post med opplysninger om dette fra daværende klinikkisjef Hans Rydningen.

Da VG ringte Eivind Solheim og konfronterte ham med opplysningene vi satt på, var det åpenbart at han forsto hvor alvorlig dette var for ham og sykehuset. E-postene avslørte at han var orientert om det han tidligere hadde benektet å ha kjennskap til.

VG fikk samme dag bekreftet at Helse Nord-direktør Lars Vorland og styret i helseregionen også var informert om e-postkorrespondansen.

På styremøtet 1. juli 2010, samme dag som VG publiserte avsløringen om e-postene, trakk Solheim seg fra stillingen. Vi publiserte nyheten om avgangen på VG-nett.

Kilden vi fikk e-postene fra ba om absolutt kildevern. Vi oppfattet vedkommende som svært troverdig og faglig kompetent, og at denne persons motiv var et ønske om å rydde opp i forholdene ved Nordlandssykehuset til det beste for pasientene.

Hemmelig intern gransking

Bruddet på retningslinjene i forbindelse med operasjonen til Lillian Olsen hadde allerede fått noen konsekvenser før VG (og Avisa Nordland) begynte å undersøke saken. Det var satt i gang en slags opprydding internt, men i ettertid kan det virke som om dette mer var for å dysse ned enn for å rydde skikkelig opp.

Den interne granskningen ble ledet av en av kirurgene selv, Johannes Diermann, og blir fortsatt holdt unna offentligheten. Det samme ble en ekstern rapport om operasjonsvirksomheten ved gastrokirurgisk seksjon, der Diermann var seksjonssjef. Den eksterne rapporten ble utarbeidet av den danske legen Anders Tøtrup.

De eneste opplysningene som har lekket ut fra denne så langt, fant VG i et referat av direktørens redegjørelse til styremøtet samme dag som han gikk av. Ifølge referatet konkluderte rapporten med at *"de to omstridte kirurgene ved Nordlandssykehuset hadde for mange komplikasjoner."*

Operasjonsskandalen ved Nordlandssykehuset

VG ba sykehuset om å få innsyn i hele rapporten, men ble nektet fordi den nå inngikk i Helsetilsynets gransking og politiets etterforskning. Sykehuset så dessuten på dokumentet som et internt arbeidsdokument. Helsetilsynet hadde heller ikke fått verken den interne eller den eksterne granskingsrapporten fra gastrokirurgisk seksjon.

Vi publiserte likevel en sak ut fra de opplysningene vi hadde fått tilgang til ved å lese styrereferatet. Igjen ble vi minnet på hvor stor verdi det kan ha å lese tilsynelatende kjedelige dokumenter både i for- og etterkant av styremøtene.

Om årsaken var granskingen av gastrokirurgisk seksjon, vet vi ikke. Men våren 2010 sluttet Johannes Diermann ved Nordlandssykehuset, og søkte seg ny jobb ved Helgelandssykehuset, Mo i Rana.

Interngransking

En intern granskingsrapport ble lagt fram 10. november. Denne gangen ble den gjort offentlig tilgjengelig. Den knusende rapporten slo fast at Nordlandssykehuset hadde elendig kontroll med pasientsikkerheten.

Særlig gjaldt kritikken tre sentrale punkter:

1. Avvik blir ikke meldt
2. Uklare ansvarsforhold
3. Viktige prosedyrer mangler

Sykehusets interne kontroll- og kvalitetssystem har «til dels vesentlige mangler». Stikk i strid med hva tidligere direktør Eivind Solheim forsøkte å overbevise om i VG 28. juni: *“Jeg mener vi har god internkontroll gjennom et omfattende og sammensatt opplegg. Vi har også god orden.”*

PFU-saken

I august ble VG klaget inn til PFU av Nordland legeforening og Nordlandssykehuset - med samtykke fra de to omtalte kirurgene. Avisa Nordland, NRK og Aftenposten ble også klaget inn for dekningen av samme sak.

VG ble beskyldt for å bryte med Vær Varsom-plakatens punkter 4.1 (om saklighet og omtanke), 4.5 (om forhåndsdømming) og 4.7 (identifisering). I utvalgets desembermøte fikk VG full frifinnelse.

Avisen fikk støtte fra PFU til punkt 4.1 om saklighet i at *“VG har referert uttalelser fra en sakkyndig i saken, og at så vel sykehusledelse som de omtalte kirurgene er gitt anledning til å kommentere forholdet. Slik utvalget ser det, har sykehuset derfor selv hatt anledning til å bidra med den faglige informasjonen som etterlyses i klagen, og slik sett hatt muligheten til å sørge for en mer balansert fremstilling av den medisinske problemstillingen, uten å måtte bryte taushetsplikten”*.

Operasjonsskandalen ved Nordlandssykehuset

Om punkt 4.5 konkluderer PFU med at *“selv om Verdens Gang refererer noen konkluderende uttalelser og synspunkter fra ulike parter, kan utvalget ikke se at avisa foretar noen forhåndsdom”*.

Både klager og VG konsentrerte debatten rundt punkt 4.7 om identifisering av de to legene.

Slik VG ser det, var det berettiget å identifisere de to legene av følgende grunner:

- 1. For å få fram andre saker:** Ved å identifisere de to legene, kunne VG, Pasientombudet og Helsetilsynet avdekke andre og hittil utkjente tilfeller hvor disse legene har vært involvert, og etter omtalen av feiloperasjonen av Lillian Olsen, har Pasientombudet i Nordland mottatt en rekke henvendelser om kirurgiske inngrep ved Nordlandssykehuset.
- 2. Fare for forveksling:** Det kirurgiske miljøet ved sykehuset er lite, og ved identifisering kan vi sikre at andre leger ikke blir urettmessig identifisert av kolleger eller pasienter.
- 3. Saken i seg selv:** Sakkyndigvurderingen og Lillian Olsens rystende sykdomshistorie, er alene berettiget grunn til identifisering av legene. Selv om handlingene ikke ender opp med å stemples ulovlig, har legene bevisst og kontinuerlig omgått regelverket og ifølge sakkyndige til dels gått ut over sin kompetanse.
- 4. Legene søkte selv offentlighet:** Både på sykehusets nettside og i Avis Nordland ble legene presentert som usedvanlig dyktige kirurger, som kunne velge og vrake i jobbtilbud. Pasienter har fortalt oss at omtalen var noe av grunnen til at de takket ja til operasjonene.
- 5. Debatten om utenlandske leger:** Like før VG skrev om Nordlandssykehuset regelbrudd, var det en debatt i norske medier etter VGs avsløringer om at det sto dårlig til med SAFH - kontrollinstansen som autoriserer utenlandske leger.

Utvalget støtter VG også i at sakens alvorlighetsgrad, fare for forveksling og hvordan identifisering har bidratt til at flere pasienter har meldt seg, berettiger identifiseringen av de to kirurgene.

Vi som har jobbet med saken, håper at uttalelsen vil skape presedens i forhold til hvordan vi og andre medier i enkelte alvorlige saker, kan identifisere helsepersonell:

“Tidligere har utvalget påpekt at personer i betrodde stillinger eller verv må akseptere at offentligheten får kjennskap til at de er innblandet i staffbare eller klanderverdige forhold av betydning for utøvelsen av stillingen. Slik utvalget ser det, besitter man i kraft av stillingen som lege en tillit og et ansvar som innebærer at man må tåle et kritisk søkelys på seg når man er involvert i forhold av en slik art som omtalt i det påklagede tilfellet.”

Spesielle erfaringer - legeforeningens boikott

Norsk Overlegeforeningen var tidlig svært kritiske til identifiseringen av de to kirurgene Johannes Diermann og Rastislav Kunda. På et møte, arrangert av legeforeningen og presseklubben i Nordland, framhevet flere leger at det var flere ofre i saken enn pasientene - altså de to kirurgene.

Vi hadde imidlertid dokumentert, blant annet gjennom e-postsaken, at legene selv var kjent med at operasjonene de utførte var i strid med retningslinjene. Stadig flere pasienter fortalte dessuten at de to legene var aktive pådrivere for å gjennomføre operasjonene ved Nordlandssykehuset. Vi mener at legene hadde et medansvar for det som har skjedd.

Etter at VG fikk medhold i PFU, skulle man kanskje tro at argumentasjonen mot identifisering ville roe seg litt. Men tvert imot - i stedet tiltok den:

Legeforeningen i Nordland uttalte til Avisa Nordland at de *"ikke ville sitte og se på uttalelsen fra PFU, men at den ville få et etterspill."*

I romjulen fikk en av oss følgende melding fra lederen i Norsk Overlegeforening, Arne Laudal Refsum:

"Jeg har tidligere vært i kontakt med deg angående operasjonene ved Nordlandssykehuset, hvor de involverte legene ble identifisert med navn og bilde. Jeg ser at VG velger å holde identiteten til pedofilmannen i Gambia skjult, til tross for at han tidligere er dømt for det samme. VGs vurderinger er åpenbart ikke av prinsipiell art, eller hva? Som du vil se av Overlegeforeningens nettsider anbefaler jeg nå norske overleger ikke å ha noe med VG å gjøre i fremtiden."

På nettsidene har han skrevet følgende anbefaling til Norges 7000 overleger:

"Mitt råd til Ofs medlemmer etter denne kjennelsen er: Ikke still opp i verken Nordlys eller VG i andre saker heller, ikke svar på forespørsler om medisinske spørsmål, det kan bli brukt mot deg senere."

Overlegeforeningens medlemmer står selvfølgelig fritt til å la være å snakke med journalister både fra VG og andre aviser. Og vi må bare ta til etterretning at overlegeforeningen ikke ønsker å respektere PFUs avgjørelser.

Men for oss er det et tankekors hvordan overlegeforeningen støtter disse legene nærmest på refleks, mens andre leger som risikerer både stilling og prestisje i sin kamp for pasientene, ikke alltid får den samme støtten. Det siste har vi også erfart i arbeidet med enkelte andre saker fra helsevesenet.

Konsekvenser

VGs artikler om skandaleoperasjonene ved Nordlandssykehuset har fått en rekke konsekvenser:

- Samtidig som de første artiklene ble publisert, åpnet Statens Helsetilsyn tilsynssak mot de to kirurgene og Nordlandssykehuset. 15 operasjoner blir fortsatt gransket av tilsynsmyndigheten. To medisinske sakkyndige gjennomgår nå de regelstridige operasjonene.
 - Salten politidistrikt har åpnet etterforskning mot Nordlandssykehuset, de avventer konklusjonen fra de medisinske sakkyndige.
 - Klinikksjef Hans Rydningen ved kirurgisk klinikk på Nordlandssykehuset gikk fra sin stilling 28. juni.
 - Den av kirurgene som fortsatt jobbet ved sykehuset, Rastislav Kunda, ble tatt ut av operativ virksomhet.
 - Eivind Solheim gikk av som sykehusdirektør 1. juli. Det skjedde samme dag som VG avslørte e-postsaken.
 - En knusende intern gransking, gjennomført med hjelp fra eksterne granskere i konsulentfirmaet Deloitte, ble lagt fram 10. november.
 - Styreleder for Nordlandssykehuset, Stig Fossum, fratrådte 29. november. Det er nå etablert en helt ny ledelse i helseforetaket.
 - Avsløringen av operasjonsskandalen vil forhåpentligvis føre til bedre pasientsikkerhet ved Nordlandssykehuset. Sykehusledelsen har allerede bevilget 10 millioner kroner til pasientsikkerhetstiltak, som en direkte konsekvens av avsløringen. Sykehuset satte sist høst i gang en stor intern kampanje for pasientsikkerhet og kvalitet. Målsetningen er ifølge sykehuset å oppnå en vesentlig reduksjon av pasientskader og dødsfall som kunne vært unngått. På oppdrag fra Helse- og omsorgsdepartementet skal det også gjennomføres en nasjonal kampanje for pasientsikkerhet i Norge med planlagt oppstart første kvartal i 2011. Nordlandssykehuset skal være pilotsykehus i den nasjonale kampanjen.
- Også andre norske sykehus har fått en påminnelse om helseregionenes retningslinjer, og hvorfor behandlingene bør gjennomføres på de avdelingene som har best forutsetning for å lykkes.

Operasjonsskandalen ved Nordlandssykehuset

Takk!

Flere enn den rapportens forfattere har bidratt til VGs dekning av Operasjonsskandalen ved Nordlandssykehuset. Hans Chr. Hansson, Inga Semmingsen, Nadina Bouhlou, Ida Hanstad, Margrethe Assev, Andreas Nielsen, Ingrid Hvidsten, Frank Ertesvåg og Terje Mortensen har alle bidratt til å følge den løpende dekningen.